

Współczesne Chiny. w kontekście stosunków międzynarodowych.

Pod redakcją Joanny Wardęgi

Współczesne Chiny .

w kontekście stosunków .

międzynarodowych .

CHIŃSKIE DROGI

Redaktor serii: Joanna Wardęga

Współczesne Chiny . w kontekście stosunków . międzynarodowych .

Pod redakcją Joanny Wardęgi

Publikacja dofinansowana ze środków Centrum Języka i Kultury Chińskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego „Instytut Konfucjusza w Krakowie”

Recenzent

prof. dr hab. Adam W. Jelonek

Projekt okładki

Ewa Skrzypiec

Zdjęcie na okładce: Joanna Wardęga

© Copyright by Joanna Wardęga & Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Wydanie I, Kraków 2013
All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3624-2

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-631-18-80, tel./fax 12-631-18-83
Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Spis treści

Wstęp.....	7
<i>Ewa Trojnar</i>	
Miejsce i rola współczesnych Chin w Azji Wschodniej na podstawie analizy regionalnych zależności gospodarczych	11
<i>Rafał M. Kwieciński</i>	
Chiński „sznur pereł”. Niektóre aspekty strategii ChRL na początku XXI wieku.....	33
<i>Grzegorz Wroński</i>	
Współczesne chińskie mocarstwo – przegląd atrybutów pozycji i roli międzynarodowej	53
<i>Tomasz Kamiński</i>	
Chińska <i>soft power</i> a ambicje globalne Unii Europejskiej.....	73
<i>Maciej Cesarz, Monika Klimowicz</i>	
Stosunki gospodarcze Unii Europejskiej z Chinami. Wybrane aspekty współpracy gospodarczej w świetle uwarunkowań prawnych do 2005 roku	99
<i>Justyna Szczudlik-Tatar</i>	
Źródła i charakter polityki Chin wobec Kościoła katolickiego – element kształtowania mocarstwowej pozycji	121
<i>Łukasz Gacek</i>	
Strategia polityczna Komunistycznej Partii Chin wobec Stanów Zjednoczonych. Czy konfrontacja wpisana jest w naturę wzajemnych stosunków?	137
<i>Michał Lubina</i>	
„Powrót do przeszłości”: XVII-wieczny model relacji Rosji z Chinami jako wzór dla stanu obecnego stosunków rosyjsko-chińskich	159

Tomasz Wites

Perspektywy współpracy rosyjsko-chińskiej a potencjał demograficzny azjatyckiej części Rosji	183
---	-----

Mikołaj Banaszkiewicz

Stosunki kazachstańsko-chińskie: ważny element regionalnej układanki?.....	197
---	-----

Piotr Kwiatkowski

Wysiłki dyplomacji chińskiej na rzecz pozyskania dostaw turkmeńskiego gazu	215
---	-----

Joanna Wardęga

Wykorzystanie dyskursu historycznego w chińsko-japońskiej konkurencji o przywództwo w Azji Wschodniej – perspektywa chińska	229
--	-----

Agnieszka Kuszewska

Chiny i Indie – rywalizacja o status mocarstwa. Szanse i prognozy na przyszłość.....	249
---	-----

Jarosław Jura

Na przekór Weberowi: Chiny w Afryce – czyli o racjonalności nieracjonalności	269
---	-----

Łukasz Firmanty

Chińska polityka współpracy rozwojowej w Afryce	281
---	-----

Łukasz Kamiński

Modernizacja sił zbrojnych, amerykańskie wyzwanie i Sun Zi. Militarny wymiar chińskiej siły	291
--	-----

Przemysław Furgacz

Modernizacja lotnictwa wojskowego Chińskiej Republiki Ludowej – przyczyny, przebieg i wpływ na zbrojenia w regionie Azji Wschodniej ...	319
--	-----

Dariusz Rybak

„Nowe szpony smoka” – chińska armia na początku XXI wieku	339
--	-----

Bogdan Zemanek

Na granicy kultur – mniejszości narodowe a stosunki międzynarodowe ChRL.....	355
---	-----

Adina Zemanek

Seks w chińskim mieście: <i>Hao xiang hao xiang tan lian'ai</i> – kopia czy utwór lokalny?.....	371
--	-----

O autorach.....	389
-----------------	-----

Indeks	395
--------------	-----

Wstęp

Współcześni Chińczycy to nie tylko spadkobiercy dorobku najdłużej istniejącej cywilizacji świata, kolebki wielkich wynalazków, ludu, który nazwał swój kraj *Zhongguo* – Państwem Środka. To mieszkańcy rosnącej potęgi, która coraz intensywniej oddziałuje gospodarczo, politycznie, kulturowo na świat. Obserwowany w ostatnich dekadach rozwój Chińskiej Republiki Ludowej to rezultat szeroko zakrojonych przemian modernizacyjnych gospodarki i społeczeństwa, zapoczątkowanych w końcu lat siedemdziesiątych programem Czterech Modernizacji, aktywnie wykorzystanych przez społeczeństwo. Imponujący rozmach, z jakim obecnie rozwija się chińska gospodarka, widoczny jest zarówno w statystykach i analizach ekonomicznych, jak i na ulicach dynamicznie zmieniających się chińskich miast. Niezależnie od oceny metody czy zakresu modernizacji obranej przez władze chińskie można stwierdzić, że Chiny weszły w fazę bezprecedensowego wzrostu. Gospodarkę chińską przedstawia się już jako drugą, po amerykańskiej, najsilniejszą gospodarkę narodową. Widmo głodu zostało usunięte, a Chiny konsekwentnie rozbudowują klasę średnią. Przeciętnemu chińskiemu Wangowi nigdy wcześniej nie żyło się lepiej i nigdy nie miał równie uzasadnionych nadziei na dalszy wzrost standardu życia.

Opisując sytuację wewnętrzną Chin, należy jednak unikać zarówno dyskredytowania osiągnięć, jak i „poklepywania konia po zadku” (*pai ma pi*), jak powiadają Chińczycy. Niewątpliwie na chińskiej drodze do modernizacji pojawiają się wyboje. Przyzwolenie Deng Xiaopinga na bogacenie się spowodowało, że różne regiony „kontynentu chińskiego” nie rozwijają się równomiernie. Pogłębiające się rozwarstwienie społeczne prowadzi do niezadowolenia i protestów. Wprowadzanie gospodarki rynkowej, nawet przy epitecie „socjalistyczna”, nie uchroniło przed rosnącym bezrobociem. Szybki rozwój przemysłu doprowadził do bardzo poważnych ingerencji w środowisko naturalne, a dynamiczny rozrost aglomeracji miejskich spowodował – i powoduje – bezpowrotne niszczenie tra-

dycyjnych dzielnic i wiosek. Polityka ograniczenia przyrostu naturalnego nie w pełni się powiodła, pojawił się problem zaburzenia proporcji płci oraz starzenia się społeczeństwa, pogłębiony kłopotami niewystarczająco rozwiniętego systemu opieki socjalnej. Stale wypominanymi chińskim władzom grzechami są: sposób rozumienia i wprowadzania praw człowieka, a także zakres angażowania społeczeństwa w procesy decyzyjne.

Mimo wyzwań wewnętrznych na arenie międzynarodowej Chiny rosną w siłę; są ważnym partnerem dla potęg tego świata. Więcej: zmierzają ku pozycji największego mocarstwa gospodarczego i politycznego świata w XXI wieku. Na początku wieku, po latach trudnych negocjacji, stały się członkiem Światowej Organizacji Handlu. Rośnie rola Chin w organizacjach międzynarodowych – przykładowo zaczynają wysyłać misje w ramach kontyngentów ONZ. Symbolicznie znaczenie Państwa Środka udowodniła sprawna organizacja Igrzysk Olimpijskich w Pekinie w 2008 roku, zaś dwa lata później – Światowej Wystawy Expo w Szanghaju. Chiny uczestniczą także w podboju kosmosu. Są to ogromne osiągnięcia dla kraju, który jeszcze do niedawna przeżywał jedną z największych zapaści w swojej historii. Ów okres zacofania trwał od XIX wieku, a został pogłębiony w XX stuleciu wojnami oraz kampaniami politycznymi, których rezultatem były kolejne stracone dekady.

Niniejszy tom składa się z tekstów uznanych młodych polskich badaczy, którzy postawili sobie za cel analizę różnych przejawów aktywności Chin na arenie międzynarodowej. Część artykułów została przygotowana na konferencję „Współczesne Chiny – narodziny imperium w kontekście międzynarodowym”, zorganizowaną w 2007 roku wspólnym wysiłkiem Centrum Języka i Kultury Chińskiej UJ „Instytut Konfucjusza w Krakowie” oraz Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ. Pozostałe teksty stanowią rezultat dociekań uczonych z różnych ośrodków akademickich.

Większość artykułów dotyczy relacji międzynarodowych. Wybór tekstów otwiera wprowadzenie w pozycję gospodarczą Chin w kontekście regionalnych wpływów i zależności w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Następnie analizie poddana zostaje geostrategia Chin, a także atrybuty ich pozycji międzynarodowej. Relacje z Unią Europejską zostały przedstawione w dwóch artykułach, skupiających się na chińskiej strategii *soft power* oraz na relacjach gospodarczych. Usytuowanie Chin na polityczno-gospodarczo-militarnej mapie świata prezentowane jest również w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych i Rosji w perspektywie historycznej i demograficznej, a ponadto kilku byłych republik radzieckich. Na obszarze Azji nie można było pozostawić bez komentarza relacji z Japonią i z Indiami. Coraz bardziej zauważanej przez świat nowej polityce Chin wobec państw afrykańskich poświęcone zostały dwa artykuły. W końcowej części książki znajdują się teksty analizujące potencjał

militarny Chin i perspektywy jego rozwoju. Praca zawiera też artykuł dowodzący, że studia nad chińską wieloetnicznością są istotne dla zrozumienia szerszej perspektywy relacji międzynarodowych. Tom zamyka tekst obrazujący interesujący aspekt przemian kulturowych, będących wynikiem interakcji z Zachodem w sferze kultury medialnej.

Chińska Republika Ludowa, dysponująca potężną siłą gospodarczą, polityczną, kulturową i coraz większą militarną, z populacją liczącą ponad 1,34 miliarda ludzi, nie pozwoli sobie na pozostawanie na marginesie wspólnoty międzynarodowej. Naród chiński coraz aktywniej występuje na arenie świata, z przekonaniem, że potrafi i powinien grać pierwszoplanową rolę w konstruowaniu nowego światowego ładu.

Joanna Wardęga

Miejsce i rola współczesnych Chin w Azji Wschodniej na podstawie analizy regionalnych zależności gospodarczych

Współczesne Chiny od ponad trzech dekad sukcesywnie budują swoją mocarstwową pozycję. Określenie to jest najbardziej adekwatne w odniesieniu do wymiaru gospodarczego. Tendencja ta szczególnie uwidacznia się w regionie Azji Wschodniej¹. W 2011 roku produkt krajowy brutto Chin przekroczył 7318,49 miliarda dolarów² – chińska gospodarka znalazła się tym samym na drugim miejscu na świecie, ustępując jedynie amerykańskiej³. Jeśli jednak uwzględni się ponad 1,34 miliarda osób zamieszkujących Państwo Środka, to wielkość produkcji przypadająca na pojedynczego mieszkańca wyniesie zaledwie 5,4 tysiąca dolarów, czyli nieco poniżej poziomu Tajlandii.

Celem tego artykułu jest weryfikacja pozycji chińskiej gospodarki w regionie Azji Wschodniej. Za podstawę analizy przyjmuje się teoretyczny model, zaprezentowany przez japońskiego naukowca Kaname Akamatsu (1886–1974), model znany w Polsce pod nazwą teorii „leżącego klucza gęsi”⁴. Przedstawia on proces rozwoju współpracujących z sobą gospo-

¹ Jeśli w artykule mowa o gospodarkach regionu Azji Wschodniej, to zalicza się do nich, obok Japonii, Korei Południowej, Chin i Tajwanu, państwa członkowskie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN), organizacji powstałej w 1967 roku. Obecnie członkami ASEAN są w kolejności przystępowania: Indonezja, Filipiny, Malezja, Singapur, Tajlandia, Brunei, Wietnam, Laos, Birma oraz Kambodża.

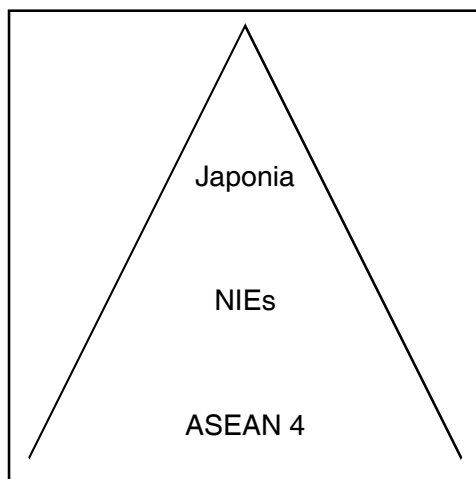
² W artykule wszystkie wielkości określone mianem dolara odnoszą się do waluty Stanów Zjednoczonych.

³ *China*, April 2013, WTO, http://www.stat.wto.org/CountryProfiles/CN_e.htm (dostęp: 1.06.2013).

⁴ Tłumaczenie to przyjął Edward Haliżak, wywodząc je od popularnej w języku angielskim nazwy *flying geese model*. Bogusława Drelich-Skulska pisze z kolei o modelu lub paradygmacie rozwojowym „klucza leżących gęsi”. Por. E. Haliżak, *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji*

darczo państw. Podmioty o niższym poziomie rozwoju gospodarczego są na końcu klucza (ma on kształt odwróconej litery V), a więc w jego najszerszym miejscu, podążając za poprzednikami i liderem, podczas gdy ten ostatni zajmuje miejsce na jego początku (zob. Rysunek 1). Istnieje powszechna zgodność, że pozycję regionalnego lidera zajęła Japonia, a tuż za nią uplasowały się cztery gospodarki: Hongkong, Singapur, Korea Południowa i Tajwan – NIEs⁵. Klucz zamykają Tajlandia, Malezja, Indonezja i Filipiny, czterej pierwotni członkowie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo Wschodniej – ASEAN 4.

Model Akamatsu był otwarty na gospodarki państw rozwijających się. Wskazywał możliwą ścieżkę rozwojową, na którą mogły wejść sąsiednie kraje, wiążąc się handlowo i inwestycyjnie z Japonią. W swojej interpretacji modelu z 1999 roku polski uczony Edward Haliżak wskazywał, że w trzecim rzędzie naśladowców, nieuwjętym na Rysunku 1, są również Chiny oraz Wietnam⁶. Zostały one włączone do modelu poprzez prze-

Rysunek 1. Model „leżącego klucza gęsi”

Źródło: opracowanie własne.

i Pacyfiku, Warszawa 1999, s. 236; B. Drelich-Skulska (red.), *Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, Wrocław 2007, s. 118–119. W rzeczywistości pochodzi ono od ang. *flying geese development paradigm*, które jest z kolei wiernym tłumaczeniem z języka japońskiego: *gankoo keitai hatten ron*. Autor modelu, Kaname Akamatsu, w pierwszym opublikowanym w zachodniej literaturze artykule posługiwał się określeniem ‘wild-geese-flying pattern’ of economic growth, por. K. Akamatsu, *A Theory of Unbalanced Growth in the World Economy*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1961, Bd. 86, s. 196–217.

⁵ W literaturze określa się je zbiorowym mianem azjatyckich tygrysów albo tygrysów pierwszej generacji, a czasem także czterech wschodnioazjatyckich smoków. Fachowo są to nowo uprzemysłowione gospodarki (Newly Industrialized Economies – NIEs) Azji Wschodniej.

⁶ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 237.

jęcie inwestycji zagranicznych (szczególnie Chin). Można zatem zapytać, jakie miejsce współcześnie zajmują Chiny w tym modelu? W gronie których krajów w regionie należałoby je umieścić? Czy można wysnuć wiążące wnioski z analizy współpracy Chin z krajami regionu w zakresie handlu i inwestycji?

Na przestrzeni ostatniej dekady Chiny dokonały imponującego rozwoju, podkreślanego przez spektakularne sukcesy gospodarcze na międzynarodowych rynkach. Kontakty gospodarcze Państwa Środka z sąsiednimi krajami są współcześnie codziennością, tak w płaszczyźnie inwestycyjnej, jak i handlowej, by nie powiedzieć, że pozostają uwarunkowaniem rozwojowym. Implikuje to dwa scenariusze. W myśl pierwszego istnieje prawdopodobieństwo, że ich miejsce w modelu znacznie się zmieniło, czyli że Chiny mają szansę stać się regionalnym liderem w przyszłości. Zgodnie z drugim scenariuszem model przestał mieć zastosowanie w obliczu potęgujących się zależności handlowych i inwestycyjnych w Azji Wschodniej, który zmierza do współzależności, a zdobycie pozycji lidera we wszystkich branżach będzie niemożliwe do utrzymania przez żadną gospodarkę świata w dłuższym czasie.

Artykuł niniejszy został podzielony na trzy części. W pierwszej zaprezentowano założenia modelu Akamatsu. W drugiej przedstawiono problematykę rozwojową Chin, uzasadniając znaczenie handlu zagranicznego i inwestycji zagranicznych w rozwoju gospodarczym. W części trzeciej zawarto analizę współpracy Chin z krajami Azji Południowo-Wschodniej w celu weryfikacji zasadności postawionych pytań badawczych i wskazania najbardziej prawdopodobnych odpowiedzi.

Model „leżącego klucza gęsi”

Kaname Akamatsu (1896–1974), profesor z tokijskiego Uniwersytetu Hitotsubashi, zbudował założenia modelu w latach trzydziestych XX wieku. Zaobserwował on silne współzależności Japonii z sąsiednimi państwami: rozmiary importu dóbr konsumpcyjnych zostały stopniowo zastąpione rodzimą produkcją, którą później, po nasyceniu lokalnego rynku, kierowano na eksport. Jednocześnie proces ten sterował importem dóbr inwestycyjnych, szczególnie maszyn i narzędzi, niezbędnych do uruchomienia fabryk, i był rozwijany aż do osiągnięcia zdolności eksportowych. Kreśląc te trzy zjawiska (import, produkcja, eksport) w czasoprzestrzeni uzyskamy nakładające się na siebie fale, które przypominają klucze leżących dzikich gęsi⁷. Fenomen ten nie ogranicza się jedynie do dóbr kon-

⁷ K. Akamatsu, *op. cit.*, s. 205–206.

sumpcyjnych i inwestycyjnych; opisuje przejście od importu dóbr pierwszej potrzeby po eksport dóbr przetworzonych⁸. Różny poziom rozwoju przemysłowego powoduje, że poszczególne kraje znajdują się w wiodącej bądź naśladowczej pozycji w łańcuchu – w kluczu leących gęsi.

Można się spierać, czy wtedy model ten uzasadniał imperialistyczną politykę Japonii w Azji Wschodniej, czy był naukową obserwacją politycznej rzeczywistości tamtych czasów. Pomysł i jego twórca zostali jednak zrehabilitowani w latach sześćdziesiątych XX wieku, kiedy to rozwijająca się Japonia wkroczyła na regionalne rynki handlowe na nowych, rynkowych zasadach⁹. Prezentowane wówczas przez Akamatsu wnioski bazowały na historycznych danych statystycznych i obserwacjach ekonomicznych, wskazujących na przesunięcie zależności handlowych z Europy na Azję i Północną Amerykę od drugiej połowy XIX wieku do wybuchu wojny na Pacyfiku¹⁰. W przykładach podawanych w latach sześćdziesiątych przez Akamatsu jedynie Indie i Chiny plasowały się jako naśladowcy Japonii – były to sąsiednie kraje o zbliżonych profilach gospodarek i naturalnych warunkach rozwojowych, czego przykładem mogło być rolnictwo bazujące na produkcji jedwabiu, herbaty oraz ryżu¹¹. Akamatsu prognozował, że gdy Japonia dojdzie do trzeciego stadium rozwojowego, w założeniach modelu eksportowego Indie i Chiny będą na drugim etapie, a więc będą miały rozwiniętą produkcję dóbr konsumpcyjnych – ich import z Japonii nie będzie zatem konieczny. Uzupełni go japoński eksport dóbr inwestycyjnych, co będzie powiększało zróżnicowanie rozwojowe pomiędzy partnerami¹².

Ani przedstawione w latach sześćdziesiątych przez Kaname Akamatsu przykłady, ani wnioski płynące z modelu nie projektowały ścieżki rozwoju gospodarczego „tygrysów” – Hongkongu, Singapuru, Korei Południowej i Tajwanu – w latach osiemdziesiątych skorzystały one z japońskich doświadczeń sukcesów gospodarczych. Wreszcie koniec lat dziewięćdziesiątych przyniósł dalszy dynamiczny rozwój gospodarczy państw w regionie, który wiązał się z sukcesami Malezji, Tajlandii, Indonezji i Filipin (tzw. państw ASEAN 4). Wśród wspólnych cech charakteryzujących gospodarki tych krajów należy zaznaczyć jedną, najważniejszą – celem planistów było stopniowe rozwijanie gospodarki na podstawie coraz to nowszych technologii. Proces ten, jak podsumowuje Edward Haliżak, opierał się na dwóch podstawowych założeniach. Pierwsze z założeń wskazuje, że rozwój przebiega w etapach od importu produktów z krajów wyżej

⁸ *Ibidem*, s. 208.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, s. 207.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, s. 208.

rozwiniętych, przez ich produkcję w kraju na potrzeby wewnętrzne, po ich eksport. Drugie z kolei charakteryzuje współzależność gospodarek znajdujących się na różnym poziomie zaawansowania technologicznego, u której podstaw leży podział na państwa liderów i naśladowców.

Wyzwania rozwoju gospodarczego Chin

Ścieżka ewolucji gospodarki Państwa Środka w stronę jej obecnego modelu „socjalistycznej gospodarki rynkowej” była niesłychanie kręta¹³. Pieczołowicie wdrażane reguły centralnego planowania w ramach systemu nakazowo-rozdzielczego zostały złagodzone na podstawie decyzji podjętych w czasie plenum partyjnego w grudniu 1978 roku i po zainicjowaniu polityki „otwarcia na świat” przez Deng Xiaopinga. Oczywiście sukcesy nie przyszły od razu – wręcz przeciwnie, pierwsze lata reform charakteryzował spory chaos planistyczny. Pionierskie projekty, które uważano za kluczowe dla powodzenia dalszych reform, jak na przykład rozwój przemysłu wydobywczego i eksport surowców, które miały zapewnić dopływ dewiz, okazały się chybionymi. Zamiast tego w szybkim tempie wzrastał deficyt budżetowy i import¹⁴. Najbardziej palącą potrzebą było zapewnienie żywności dynamicznie rozwijającej się populacji Chin, a w szczególności zlikwidowanie głodu i nędzy. W takich warunkach przystąpiono do eksperymentalnej reformy rolnictwa. W wybranych prowincjach utworzono przedsiębiorstwa prywatne, a ziemię oddano w indywidualną dzierżawę, zezwalając chłopom na sprzedaż plonów na rynku, ale wprowadzając jednocześnie obowiązek płacenia podatków i przekazywania części plonów na rzecz wygłodniałego państwa. Chociaż udawało się sukcesywnie zwiększać produkcję rolną oraz stopniowo rozwijać niezbędną jej infrastrukturę: przywrócić drobny handel i komunikację pomiędzy miastami i wsiami, to jednak problemem, który w dalszym ciągu pozostawał nierozwiązany, była rosnąca inflacja. Kwestię zapewnienia dochodów mieszkańcom miast starano się zrealizować poprzez otwieranie miejskich spółdzielni produkcyjnych, w których – obok przedsiębiorstw państwowych – koncentrowało się zatrudnienie na terenach zurbanizowanych. Wreszcie, wzorem sąsiednich krajów, starano się zachęcić zagraniczny kapitał do inwestycji. Pomysł powołania pierwszych specjalnych stref ekonomicznych (SSE) wcielono w życie już w 1980 roku, by przez kolejne

¹³ Szerzej tematykę reform w Chinach prezentują m.in.: J. Fenby, *Chiny. Upadek i narodziny wielkiej potęgi*, przeł. J. Wąsiński, J. Wołk-Łaniewski, Kraków 2009; A. Bolesta, *Chiny w okresie transformacji: reformy systemowe, polityka rozwojowa i państwowe przedsiębiorstwa*, Warszawa 2006.

¹⁴ J. Fenby, *op. cit.*, s. 714.

dekady rozwijać w nich działalność prywatną, produkcję przeznaczoną na eksport poprzez przyciąganie kapitału zagranicznego i technologii również na szerszym obszarze, obejmującym całe wybrzeże¹⁵.

Rola handlu zagranicznego i inwestycji w rozwoju gospodarki

Współcześnie Chiny są eksporterem gigantycznej liczby towarów, których wartość przekroczyła w 2011 roku sumę 1898,38 miliarda dolarów. Już w 2004 roku chiński eksport przewyższył w ujęciu wartościowym japoński, w 2007 roku amerykański, a w 2010 roku także niemiecki¹⁶. Współodpowiedzialność za sukcesy handlowe należy przypisać polityce inwestycyjnej, która za kluczowe uznała pozyskiwanie kapitału i *know-how* z zagranicy. To właśnie decyzje polityczne podejmowane przez te rządy w drugiej połowie XX wieku doprowadziły gospodarkę Chin do pozycji mocarstwa ekonomicznego, którą się obecnie szczycą. Osiągnięcie spektakularnych sukcesów w handlu zagranicznym stało się możliwe po tym jak w 2001 roku Chiny stały się pełnoprawnym członkiem Światowej Organizacji Handlu (World Trade Organization – WTO) i zaczęły wypełniać zobowiązania członkowskie w zakresie liberalizacji obrotu towarami i usługami. Znaczenie Chin w wewnątrzregionalnym handlu rosło także za przyczyną zawieranych umów. Analizując porozumienia o wolnym handlu (Free Trade Agreements – FTA) w XXI wieku, należy jednoznacznie stwierdzić, że od początku były one wynikiem skrzętnie realizowanej polityki państwa, wyznaczanej potrzebami i planami rozwojowymi, które najdobitniej obrazowały rozmiary i zasięg chińskiego handlu zagranicznego, a także zainteresowanie zagranicznych inwestorów Chinami. W ostatniej dekadzie rząd ChRL zawarł sześć kluczowych porozumień o wolnym handlu z: ASEAN (2004), Pakistanem (2005), Chile (2005), Nową Zelandią (2008), Singapurem (2008) oraz Peru (2009). Podobne porozumienie negocjuje z Koreą Południową¹⁷.

Przyjmując za podstawę założenia tak zwanego grawitacyjnego modelu handlu zagranicznego, według którego handel między dwoma krajami jest proporcjonalny do iloczynu ich PKB oraz maleje wraz ze

¹⁵ Cztery SSE powstałe w 1980 roku to: Shenzhen, Zhuhai i Shantou (Guangdong) oraz Xiamen (Fujian), piątą była wyspa Hainan (1988). Problem SSE rozwija Łukasz Gacek; szerzej zob.: Ł. Gacek, *Chińskie elity polityczne w XX wieku*, Kraków 2009, s. 264.

¹⁶ Database on international trade, World Trade Organization, <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WsdbExport.aspx?Language=E> (dostęp: 7.02.2012).

¹⁷ *The First Round of China-Japan-ROK FTA Negotiations Held in ROK*, 2013-04-03, China FTA Network, Ministry of Commerce, People's Republic of China, http://fta.mofcom.gov.cn/enarticle/enrelease/201304/11904_1.html (dostęp: 5.06.2013).

wzrostem odległości między nimi¹⁸, głównych partnerów handlowych Chin należałoby szukać przede wszystkim w gronie sąsiednich krajów. Od zachodu Chiny graniczą z Pakistanem, Afganistanem, Kirgistanem i Tadżykistanem, od północy – z Kazachstanem, Mongolią i Rosją, od wschodu z Koreą Północną, a od południa – z Wietnamem, Laosem, Birmą¹⁹, Nepalem, Bhutanem i Indiami. Biorąc pod uwagę wielkości ich gospodarek, zdecydowanie nie warto szukać głównych partnerów handlowych Chin w tym gronie. Logika modelu grawitacyjnego wskazuje, że większą wartość handlu zagranicznego zyskują kraje o najwyższych produktach narodowych. Z tego powodu największym partnerem handlowym Chin powinny być Stany Zjednoczone (pierwsza gospodarka świata), następnie Japonia (trzecia gospodarka świata), oraz największe państwa Unii Europejskiej (Niemcy, Francja i Wielka Brytania), czyli tak zwana „triada”: USA–Japonia–UE. Dane statystyczne potwierdzają naukowe przypuszczenia. W 2011 roku chińskie produkty przemysłowe trafiały głównie na rynki: państw Unii Europejskiej (UE 27) – 18,8%, Stanów Zjednoczonych – 17,1%, Hongkongu – 14,1%, Japonii – 7,8%, oraz Korei Południowej – 4,4%. Pięciu głównych odbiorców odpowiadało za 62,2% chińskiego eksportu²⁰. Ich kolejność podkreślała jeszcze silniejsze związki z sąsiednimi krajami, jeśli analizować głównie kierunki importowe. Chiny sprowadzały produkty przemysłowe głównie z państw Unii Europejskiej (12,1%), Japonii (11,2%), Korei Południowej (9,3%), Tajwanu (7,2%) i Stanów Zjednoczonych (7,1%). Suma udziału tych pięciu partnerów handlowych przekroczyła 46,9% chińskiego importu. W 2011 roku wartość chińskiego eksportu wyniosła 1898,38 miliarda dolarów, a importu 1743,48 miliarda dolarów (ponad 154 miliarda dolarów nadwyżki). Warto dodać, że pomiędzy 2005 a 2011 rokiem Chiny utrzymywały stałe tempo wzrostu handlu zagranicznego w eksporcie na poziomie 16%, a w imporcie – 18%. Na liście kluczowych importerów Chin pojawiły się Hongkong, Tajwan i Korea Południowa.

Ekspansja chińskiego handlu zagranicznego wynikała z rosnącego potencjału przemysłowego kraju. Blisko połowę chińskiego PKB tworzyły inwestycje²¹. Doniosłą, choć bez wątpienia wartościowo znacznie mniejszą rolę odgrywały inwestycje realizowane przez zagraniczne przedsiębiorstwa. Zagraniczny kapitał dostarczał Chinom nie tylko środków finansowych, ale szczególnie cennej technologii i *know-how*. Obliczenia

¹⁸ P.R. Krugman, M. Obstfeld, *Ekonomia międzynarodowa. Teoria i polityka*, t. 1, Warszawa 2007, s. 26.

¹⁹ Birma – Mjanma, Republika Związku Mjanmy.

²⁰ *China*, April 2013, WTO, http://stat.wto.org/CountryProfiles/CN_e.htm (dostęp: 1.06.2013).

²¹ *World Economic Outlook Database*, April 2013 Edition, IMF, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/index.aspx> (dostęp: 1.06.2013).

Tabela 1. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Chinach w latach 2011 i 2012 według krajów pochodzenia (wartość w miliardach dolarów, udział w procentach)

	2010		2011		2012	
	Wartość	Udział	Wartość	Udział	Wartość	Udział
Hongkong	67,47	63,81%	77,01	66,38%	71,29	63,81%
Tajwan	6,70	6,34%	6,73	5,80%	6,18	5,53%
Japonia	4,24	4,01%	6,35	5,47%	7,38	6,61%
Singapur	5,66	5,35%	6,33	5,46%	6,54	5,85%
Stany Zjednoczone	4,05	3,83%	3,00	2,59%	3,13	2,80%
Korea Płd.	2,69	2,55%	2,55	2,20%	3,07	2,74%
Wielka Brytania	1,64	1,55%	1,61	1,39%	1,03	0,92%
Niemcy	0,93	0,88%	1,14	0,98%	1,47	1,32%
Francja	1,24	1,17%	0,80	0,69%	(.)	(.)
Holandia	0,95	0,90%	0,77	0,66%	1,14	1,02%
Szwajcaria	(.)	(.)	(.)	(.)	0,89	0,79%
Pozostałe kraje	10,15	9,60%	9,74	8,40%	14,13	12,65%
Razem	105,73	100,00%	116,01	100,00%	111,72	100,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Statistics of FDI in January-December 2012*, January 23, 2013, Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201301/20130100012618.shtml> (dostęp: 30.05.2013); *Statistics of January-December 2011 on National Absorption of FDI*, February 2, 2012 Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201202/20120207948411.shtml> (dostęp: 30.05.2013); *Statistics of China's Absorption of FDI from January to December 2010*, January 27, 2011, Ministry of Commerce People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201101/20110107381641.shtml> (dostęp: 30.05.2013).

UNCTAD wskazują, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) coraz silniej odpowiadają za produkcję: w 1980 roku wygenerowały 0,5% PKB, w 1990 5,8%, a w 2000 roku – już 17,9%²². W znakomitej większości są to środki zainwestowane przez przedsiębiorstwa zarejestrowane w Hongkongu (71% w 2012 roku). W ten sposób Chiny realizują rokrocznie szereg nowych projektów o imponującej wartości ponad 100 miliardów dolarów rocznie w ostatnich latach (zob. Tabela 1). Na drugim miejscu w gronie

²² H. Angang, *China in 2020...*, s. 112, za: *China Statistical Abstract 2010*, s. 177.

inwestorów uplasował się sąsiedni stabilny tajwański kapitał, a następnie japoński, o stale rosnącym udziale. Równie istotnym inwestorem w Chinach pozostawali Singapurczycy²³. W dalszej kolejności: Amerykanie, Koreańczycy i Europejczycy. Aktywność regionalnego lidera – Japonii oraz wszystkich gospodarek „tygrysów”, a nawet Zachodu podkreślała komplementarność chińskiej gospodarki i pogłębiającą się obecność w wewnątrzregionalnym podziale pracy.

Chiny nowym inwestorem zagranicznym?

Kierunki przepływów inwestycji pomiędzy państwami podlegają określonym charakterystykom. Zazwyczaj są kierowane przez kraje rozwinięte do krajów rozwijających się albo do krajów pozostających na podobnym poziomie rozwoju gospodarczego o komplementarnej gospodarce. Mogą też przepływać pomiędzy rozwijającymi się gospodarkami. Ten drugi scenariusz wskazuje, że analizując współczesną pozycję gospodarczą Chin w regionie, warto zwrócić uwagę na ich zdolność inwestycyjną. Publikowane przez ministerstwo gospodarki ChRL dane statystyczne dowodzą, że od 2004 roku Chiny stały się nowym i odważnym inwestorem na wszystkich kontynentach. Dotychczasowe zasoby chińskich BIZ w 2010 roku – na sumę 317,21 miliarda dolarów – zostały zrealizowane głównie w Azji – 71,9% (zob. Wykres 1). Na kontynencie amerykańskim zainwestowano poprzez BIZ 16,3% chińskiego kapitału, z czego zdecydowaną większość w Ameryce Łacińskiej; 5% zasobów skumulowano w Europie, 4,1% w Afryce, 2,7% w Oceanii.

Skumulowana wartość azjatyckich inwestycji Chin w 2010 roku przekroczyła 228,14 miliarda dolarów. Decydującą ich część chińscy przedsiębiorcy ulokowali w sąsiednim Hongkongu – 87,2%. Skala zjawiska nie powinna dziwić, zważywszy że Hongkong był kluczowym chińskim oknem na świat, zarówno pod brytyjskim zwierzchnictwem²⁴, jak i po przekazaniu pod kontrolę władz ChRL 1 lipca 1997 roku. To właśnie w sąsiedztwie Hongkongu już w 1980 roku zlokalizowano specjalną strefę ekonomiczną Shenzhen (Shenzhen Special Economic Zone – SSEZ). Pierwotnie sąsiedni Hongkong był popularnym przyczółkiem dla zagranicznych inwestorów skłonnych podjąć działalność w Chinach. Następ-

²³ Niemal trzy czwarte rezydentów Singapuru stanowią etniczni Chińczycy. Społeczne i kulturowe uwarunkowania BIZ w Chinach zob. E. Trojnar, *Guanxi a inwestycje zagraniczne w Chinach*, „Problemy Zarządzania” 2009, vol. 7, nr 3 (25), s. 116–125.

²⁴ Brytyjczycy dzierżawili Hongkong pomiędzy 1898 a 1997 rokiem na podstawie 99-letniej umowy. Wcześniej, bo w 1842 roku, na mocy postanowień traktatu nankińskiego, kończącego pierwszą wojnę opiumową Wielkiej Brytanii z Chinami, nabyli prawo do przejścia Hongkongu.